

Πώς σχεδιάζεται η πόλη;

Γιάννης Α. Αίσωπος - 17/06/2020

Αναγνωρίζοντας την εξαιρετικά άσχημη εικόνα της πλατείας Ομόνοιας, ο δήμαρχος Αθηναίων Κώστας Μπακογιάννης είχε δεσμευθεί προεκλογικά σε συνεντεύξεις του, ότι θα προχωρήσει σε αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για την ανάπλασή της: «...δεν είναι απλώς επιλογή, είναι ανάγκη η Ομόνοια να ξαναγίνει η καρδιά της πόλης. Το σχέδιό μας έχει τρεις άξονες: Πρώτον, προκηρύσσουμε έναν αρχιτεκτονικό διαγωνισμό με διαφανή κριτήρια...» (Athens Voice, 30-1-2019).

Με την εκλογή του κληρονόμου, από τον απερχόμενο Γιώργο Καμίνη, μια πλατεία υπό κατασκευή, όπου εκτελούνταν αναγκαίες επισκευαστικές εργασίες. Ο νεοεκλεγείς δήμαρχος δεν προκήρυξε τον διαγωνισμό, αλλά, αντιθέτως, διεύρυνε το αντικείμενο των εργασιών στην πλατεία, τροποποιώντας το έργο. Αρχικά αποξηλώθηκε η υφιστάμενη διαμόρφωσή της, η οποία υπήρξε το πρώτο βραβείο διεθνούς αρχιτεκτονικού διαγωνισμού του 1998. Κατά τη γνώμη πολλών, αλλά και του γράφοντος, ο αρχιτεκτονικός διαγωνισμός είχε αποτύχει να παραγάγει μια αρχιτεκτονικά ποιοτική πρόταση -η πλατεία δεν αγαπήθηκε από τους Αθηναίους και σταδιακά μετατράπηκε σε έναν παρηκμασμένο δημόσιο χώρο. Στη συνέχεια, υλοποιήθηκε ένα νέο σχέδιο, που αποτελεί μια απλουστευμένη, νοσταλγική αναπαραγωγή κύριων στοιχείων της παλαιάς κυκλικής Ομόνοιας, με πίδακες νερού του γλύπτη Γ. Ζογγολόπουλου και του αρχιτέκτονα Κ. Μπίτσιου του 1960, που αποτέλεσε εμβληματική εικόνα της μεταπολεμικής, μοντέρνας Αθήνας. Η Ομόνοια του 2020 δεν παρουσιάζει

αντίστοιχη αρχιτεκτονική ή γλυπτική πρωτοτυπία και εκλέπτυνση, είναι απλή συλλογή στοιχείων χωρίς πολυπλοκότητα, χωρίς «βάθος», στοχεύει στη φαντασμαγορία των χρωμάτων και των πιδάκων, αδυνατεί όμως να προκαλέσει ποιητικά συναισθήματα, η αρχιτεκτονική απουσιάζει.

Στη διάρκεια όλων των μηνών κατά τους οποίους η πλατεία ανακατασκευαζόταν κρυμμένη πίσω από μεταλλικά πανέλα, δεν υπήρξε ενημέρωση για το έργο και ο αρχιτέκτων - δημιουργός της παραμένει ακόμη και σήμερα άγνωστος: Ποιος τον επέλεξε; Με ποια διαδικασία; Υπάρχει; Βλέποντας τα ονόματα των συντελεστών αντιλαμβανόμαστε ότι δεν υπάρχει αρχιτέκτων. Ο επανασχεδιασμός τής μιας από τις δύο κεντρικές και ιστορικές πλατείες της πρωτεύουσας, με το βαρύ συμβολικό της φορτίο, έγινε εν κρυπτώ από άγνωστο δημιουργό, χωρίς την εφαρμογή των θεσμικών διαδικασιών επιλογής του νέου σχεδίου. Όμως, το νομοθετικό πλαίσιο (ΦΕΚ 1427 Β΄/16-6-2011, άρθρο 2) προβλέπει με σαφήνεια πως για τον σχεδιασμό (=ιδέα και μελέτη διαμόρφωσης) που αφορά «διαμορφώσεις - αναπλάσεις ελεύθερων κοινόχρηστων χώρων, υπερτοπικής ή ιστορικής σημασίας πλατειών», είναι υποχρεωτική η διενέργεια αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για την επιλογή του αρχιτέκτονα και της προς υλοποίηση πρότασης.

Μαθαίνουμε ακόμη ότι η δαπάνη της ανάπλασης της πλατείας καλύφθηκε από τη χορηγία κοινωφελούς ιδρύματος, που υλοποίησε το νέο σχέδιο της δημοτικής αρχής. Η υιοθέτηση αυτής της διαδικασίας μπορεί να επανακαθορίσει δραματικά τον τρόπο σχεδιασμού του δημόσιου χώρου της πόλης. Υποστηρίζω ανεπιφύλακτα την πρακτική και αναγνωρίζω τη σημασία των χορηγιών, όμως ο σχεδιασμός της πόλης και των ιστορικών, συμβολικών τμημάτων της δεν μπορεί, σε καμία περίπτωση, να καταστεί προνόμιο και επιλογή τής εκάστοτε αρχής σε συνεργασία με κάποιον χορηγό (ίδρυμα ή ιδιώτη) που δύναται να καλύψει τις αναγκαίες δαπάνες. Η πόλη δεν μπορεί να σχεδιάζεται εκτός θεσμικών διαδικασιών, σύμφωνα με τις προσωπικές αισθητικές προτιμήσεις του αναθέτοντος τη μελέτη ή / και του καταβάλλοντος τα έξοδα.

Η δεδομένη ανάγκη άμεσης ανάπλασης της Ομόνοιας -όπως και οποιουδήποτε άλλου ιστορικού, συμβολικού, υπερτοπικής σημασίας δημόσιου χώρου της πόλης-, καθώς και η ομολογουμένη αδυναμία του υφιστάμενου νομοθετικού πλαισίου των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών να διασφαλίσει διαφανείς διαδικασίες αξιολόγησης, βέλτιστα αποτελέσματα και εύλογο χρόνο υλοποίησης του επιλεχθέντος βραβείου, δεν δικαιολογεί την παράκαμψή του, αλλά αναδεικνύει εμφατικά την ανάγκη άμεσης βελτίωσής του.

Τα συμβολικής και ιστορικής σημασίας τμήματα σημαντικών πόλεων παγκοσμίως -πλατείες, μνημειακοί δρόμοι, πεζόδρομοι, κήποι και πάρκα- σχεδιάζονταν πάντοτε από διακεκριμένους αρχιτέκτονες, με διαφανείς, αξιοκρατικές διαδικασίες εκ των προτέρων προσδιορισμένες. Καθώς η Αθήνα βγαίνει από μια δεκαετή κρίση, ένας αριθμός παρηκμασμένων, κακοσχεδιασμένων ή αδιαμόρφωτων δημόσιων αστικών χώρων, ιδιαίτερης σημασίας, πρέπει να επανασχεδιαστεί, ώστε να αποτελέσει την υλική έκφραση της νέας εποχής που ανατέλλει: Ένα μεγάλο πρόγραμμα αναπλάσεων μέσω αρχιτεκτονικών διαγωνισμών με σαφή στόχευση πρέπει να εκκινήσει άμεσα.

Αυτοί οι διαγωνισμοί πρέπει να βασιστούν στην επανεκτίμηση της ιστορίας της πόλης και τη συνακόλουθη αποκρυστάλλωση μιας ευρύτερης, επιστημονικά θεμελιωμένης στρατηγικής, ενός οράματος για το βραχυπρόθεσμο και μεσοπρόθεσμο μέλλον της. Στόχος δεν μπορεί παρά να είναι η παραγωγή ανοικτών δημόσιων χώρων, που ξεπερνούν τον εφήμερο χρόνο δημιουργίας τους για να αποτελέσουν χαρακτηριστικά στοιχεία της ταυτότητας της πόλης, σημεία αναφοράς για τους πολίτες και τους επισκέπτες της, που ενεργοποιούν τα ποιητικά συναισθήματα και, σε βάθος χρόνου, συγκροτούν τα στοιχεία της συλλογικής μνήμης.

Ο Γιάννης Α. Αίσωπος είναι Καθηγητής Αρχιτεκτονικού και Αστικού Σχεδιασμού στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Πανεπιστημίου Πατρών.

* Το άρθρο αυτό δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στην Καθημερινή της Παρασκευής 5 Ιουνίου 2020.